

FAZAKAS László

Karhatalmi feladatok az Országház épületében és közvetlen környezetében

Nehezen fogadható el, hogy az Országházban és közvetlen környezetében végrehajtott karhatalmi feladatok a bűnmegelőzést szolgálták. Inkább az országgyűlés működőképességének megőrzéséért hajtották végre. E dolgozat az 1904-ben, 1905-ben és 1912-ben zajló politikai események hatásaként az országgyűlés épületében és közvetlen környezetében zajló események esetenként karhatalmi eszközökkel történő kezelésével foglalkozik. 1993-ban hasonló témában TÓTH László, Társaságunk tagja ismertette kutatása eredményeit¹. Ő a Képviselőházi Őrség születésének történetét dolgozta fel és csak érintette a katonaság, csendőrség és rendőrség különböző létszámmal végrehajtott karhatalmi tevékenységét.

A testőrségek, koronaőrség és az országházi őrség többször jelent meg úgy a lakosság szeme előtt az állami és egyházi ünnepek alkalmával, amikor ők az úgynevezett „belső gyűrűben” végezték inkább díszelgő, mint őrző–védő feladataikat és a kirendelt katonai, csendőri, vagy rendőri egységek a karhatalmi feladatok legbékésebbikét, a blokározást hajtották végre. Ennek célja csupán az volt, hogy az ünnepség helyszínét elválasszák a területen, vagy közvetlen környezetében zajló egyéb eseményektől. Csak a rendezvényre veszélyt jelentő események, cselekmények esetén és csak szűk területen, néhány személyt érintően került sor erőszakosabb fellépésre (személyek, csoportok eltávolítása, vagy távollátása). Valójában ez sem nevezhető karhatalmi „mértékű” tevékenységnek, inkább a rendőri, csendőri intézkedések körébe tartozott.

E bevezető után rátérek a címben jelzett témára. Érzékeny terület az országgyűlésen résztvevő képviselő sérthetlensége és az országgyűlés működőképessége között kialakult konfliktus megoldása. Egy rövid visszatekintést kell tennem az országgyűlések történetében, hogy az üléseken a rend fenntartását milyen szabályozásokkal érték el. Az 1848-ban szabályozták külön törvénnyel a polgári társadalom egyik alappilléreinek számító országgyűlés működését. Megalkotói fel sem tételezték, hogy az ülések rendjét a képviselők megzavarhatják, ezért az ülések nyilvánosságára tekintettel a hallgatóság és a vendégek irányban fogalmazták meg szabályait. A 10. §-a meghatározta: „A tanácskozásában szükséges csend és rend, s a hallgatók teljes hallgatóságban tartása iránt mindenik tábla szabályokat alkot, s azoknak végrehajtását elnöke által szigorúan eszközölteti.” A 12. § szerint: „Ha egyes hallgató, vagy a hallgatóság a tanácskozást háborgatja, és az elnök egyszeri intésének sikere nincs, másod ízben a jelen törvényre hivatkozva az egyes hallgatót, vagy illetőleg a hallgatóságot kiharancsolhatja, és annak helyét bezáráthatja.” A 14. § választ ad arra, hogy az elnöknek milyen erő áll rendelkezésére: „A rend és csend fenntartása terembiztosok által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazásával eszközöltetik.” Értelemszerűen a karhatalmi fellépés erejére vonatkozóan a későbbiekben a „fegyveres erő”, „rendőri és katonai fegyveres erő” kifejezéseket használták.²

A magyar Országházban folyó politikai életnek két olyan időszak volt, amikor különösen kiéleződött az ülésteremben és az épület körüli téren a különböző pártok képviselői és a velük közös nézetet valló polgárok harca. Az ülésteremben többször megtörtént a szóbeli és tetteges inzultáció, a fizikai bántalmazás, a rongálás. Az épületen kívül tömeges megmozdulások zajlottak. Sokszor előfordult, hogy az Országház téren katonai, rendőri kordon zárta el a továbbhaladás útját.

Már az 1894. február 20-i országgyűlésen – még a régi, Sándor utcai épületben – felszólalt SZALAY Imre képviselő, hogy kifogásolja a rendőri kordon felállítását az épület körül. ÓNODY Géza képviselő így fogalmazta meg jogai megsértését: „Nekem az ellen egyáltalában semmi kifogásom nincs, ha a rendőrség a belügyminiszter úr nyilatkozata szerint az utcán csoportosulások alkalmával a rendet fenntartja. Ez nézetem szerint mindenkinek közérdekét képezi; de az ellen van kifogásom, hogy a mikor a képviselők kötelességük teljesítése végett az ülésre jönnek, a Sándor utca sarkán csoportosuló rendőrök az illető képviselőket megszólítják, feltartóztatják és igazolásra szólítják fel. HIERONYMI Károly belügyminiszter a kordon felállítását azzal indokolta, hogy „...a rendőrségnek egyik elsőrendű kötelessége az utcákon a szabad közlekedés fenntartása és minden csoportosulás megakadályozása... Arról, hogy az utca vagy a képviselőházhoz való hozzájutás rendőrök által le lenne zárva, szó sincs, s a rendőrök ... nem tesznek egyebet, mint azt, hogy a Sándor utcában a csoportosulást megakadályozzák.”³

Az országházi őrségbe beosztott rendőrökre a külön rendőrfőparancsnoki napiparancs intézkedett. Volt olyan időszak, amikor 60 főnyi állomány tartózkodott az Országház őrszobáján.⁴

Az 1904–1905-ös években az országban a választójogra vonatkozó törvény módosítása miatt voltak zavargások. Az Országházon belül – ekkorra fejeződött be az épület teljes építése és berendezése – a technikai obstrukciót megakadályozni szándékozó házszabály-szigorítás és a kormányválság váltotta

ki az indulatok elszabadulását. Ez olyan mértékűvé fokozódott, hogy többször került sor a házelnök utasítása alapján karhatalmi fellépésre.

1904. december 13-án gróf TISZA István miniszterelnök és egyben belügyminiszter intézkedett az Országház körülzárására és az épületbe bevonult az ebben az évben felállított – eredetileg a budai királyi palota őrzésére létrehozott – darabonttestőrség. Az ellenzéki képviselőket az annyira felháborította, hogy félórával az ülés kezdete előtt bementek a terembe és a közepén lévő miniszteri és elnöki székeket és berendezéseket összetörték. A darabonttestőrökkel is dulakodtak. A korbéli sajtó leköszölte a feldúlt terem képeit.

Az 1905. szeptember 15-i ülés napján a választójogot követelő tömeg az Országház-térre vonult, ahol az épület körül rendőrkordon zárta le az utat. Hasonló módon decemberben is felállították a rendőrkordont.

A következő, karhatalmi tevékenységben bővelkedő időszak az 1912-es év volt. Az év elejét kormányválság jellemezte. Május 22-én gróf TISZA Istvánt választották meg a Ház elnökévé. Már másnap az elnök szóbeli felkérésére a belügyminiszter jelentős létszámú katonai, csendőri és rendőri erőt vezényelt az Országházhoz. Rendőrijárőrök ellenőrizték az Országház-tér rendjét, a környéket rendőrkordonnal zárták le. A környék úgy nézett ki, mint egy kiképzőtér. A kivezényelt katonák fegyvereiket gúlába rakták, készenlétben voltak és várták a bevetést, az attak végrehajtását. Közben az épületen belül, az ülésteremben az új elnök elhatározta, hogy kemény kézzel letöri az ellenzék obstrukcióját, mely elsősorban a véderőről szóló törvény elfogadásának késleltetésére irányult.

A június 4-i ülés megnyitását lehetetlenné tette az ellenzék hangoskodása szóval és zajkeltő eszközökkel. A Ház elnöke a Házsabályok 255. §-ára hivatkozva azonnali intézkedésként a hangoskodó ellenzéki képviselőkkel szemben eljár. A megnevezett § a következőket mondta ki: „Ha az illető tag a rendezést folytatja s rögtön intézkedés szüksége forog fenn, valamint az elnök iránti engedetlenség egyéb eseteiben az elnök kérdésére a ház vita nélkül egyszerű szavazással utasíthatja a mentelmi bizottságot, hogy a Ház további intézkedése iránt 24 óra alatt javaslatot tegyen.

A mentelmi bizottság javaslata ilyen esetben a háznak ünnepélyes megkövetésére, vagy a jegyzőkönyvi megrovásnak a hivatalos lapban és az illető képviselő választó-kerületében falragaszok által eszközözendő közzétételére, sőt ismétlés esetében határozott tartalmú időleges kizárás elrendelésének véleményezésére terjedhet.” Az elnök kénytelen volt bővebben indokolni, amint tett. A Házsabály az elnök feladatává teszi az ülés rendje feletti örködést és indokolt esetben az illető személy eltávolítását. Azonban a szabályalkotók fel sem tételezték, hogy a tilalmazott magatartást képviselő követi el, vagyis a vendégekkel, a hallgatósággal szembeni intézkedésként értették. Az ülés jegyzőkönyve az elnök indoklásából az alábbiakat rögzítette: „Ha tehát a csendnek fenntartása ilyen erősebb rendelkezéseket kíván, méltatlan volna az elnöki székre az, aki ezen erősebb rendelkezésekért a felelősséget magára nem venné.

Ebből a meggyőződésből kiindulva s ezen felelősségérzet által indítva... a háznagy utján fegyveres erő kiállításáról gondoskodtam s a kivonult rendőri karhatalomnak azt az utasítást adtam, hogy távolítsa el a ház épületéből azokat, akik ismételt felszólítás dacára ezt a magaviseletet tanusították.”⁵ Ezt követően felsorolta a kivezetett képviselők neveit és egyben felkérte a mentelmi bizottságot, hogy 24 órán belül tegyen jelentést a képviselők viselkedése tárgyában.

A magyar sajtó egyik kiemelkedő jelentőségű napilapja, a Budapesti Hírlap 1912. június 5-i száma részletesen beszámolt a 4-én történekről. Ez azért érdekes, mert a „Tisza napja” című cikk leírja az ülésteremben intézkedő rendőrök szolgálati tevékenységét és a képviselők magatartását. „Utcáinkon ismét katonaság tanyáz, rendőrség cirkál, a közönség nyugodtan s kíváncsian nézi a megszállott tereket.” A „Szenzációk a képviselőházban” című cikk a következőket írta: „A képviselőház mai ülésére fokozott előkészületet tett a rendőrség: az országháza egész környékét rendőrök őrizték, s az egymástól tiz-tizenöt lépésnyire álló rendőrök a képviselőket a Ház alkalmazottai és az ujságírókat kivéve feltartóztattak mindenkit, a ki az országházába igyekezett. Megszállotta a rendőrség magát az épületet is: az őrszoba és a földszinti folyosó tele volt rendőrökkel. A mai ülés miatt kivezényelt rendőrök száma meghaladta az ötszázat.” A délelőtti ülésről így tudósított: „Az ülés felfüggesztése után az elnöki emelvény alatt lévő följáróból... mintegy kétszáz gyalogos rendőr vonult be a Ház jobboldali folyosójára és ott sorfalat állott a rendnek és TISZA István grófnak védelmére.”

A déli órák eseményei: „A képviselőház körül már akkor lovascsendőrök és lovasrendőrök foglaltak állást, szétszórtan gyalogos rendőrök és rendőrtisztek teljesítettek szolgálatot. Később huszárság érkezett a térre és tábort ütött a képviselőház előtt, a hol több helyütt kisebb gyalogos csendőrséget is alkalmaztak.” A délutáni ülésen történekrrel folytatta: „Az ülés berekesztésével egy időben nagy csapat rendőr vonult fel a Házba és állást foglalt a jobboldali folyosón.” „És megjelent a Házban, ott a

hegy oldalában PAVLIK rendőrfelügyelő köpcös alakja. Utána ANGYAL háznagy, ivvel a kezében, BENICZKY és SCHMIDT rendőrfelügyelő és utána rendőrsipkák vonala. ...azután újabb csapat nyomul be és fölvonulnak a balmező padsorai közé. Az egész balmező föl van gerezdelve rendőr-kordonnal.” „PAVLIK szalutál, odaáll JUSTH elé és bemutatja magát...Ott áll mellette ANGYAL háznagy meg egy terembiztos. ANGYAL egy névsort olvas föl, a proskribáltak (törvényen kívül helyezett) névsorát, utána a rendőrfelügyelő felszólítja a megjelölt képviselőket, hogy távozzanak a teremből.

- Nem megyünk! – felel a kórus.
- Kénytelen leszek karhatalmat alkalmazni.”

Ezalatt gróf KÁROLYI Mihály dulakodni kezdett a rendőrökkel és eltaszította PAVLIK rendőrfelügyelőt, akinek utasítására a rendőrök kivezették a képviselőt annak ellenére, hogy nem szerepelt a ki-vezetendők névsorán.

A karhatalom alkalmazásának jogi alapját a háznagy által felolvasott névsor adta. A rendőri végrehajtás sajátosságát adta, hogy azokkal a képviselőkkel szemben, akik a felszólításnak nem tettek eleget, az erőszak alkalmazása általában csak képletes volt. Három-négy rendőr körülfogta a képviselőt és kikísérte az Országház épületéből. Más esetekben a képviselő vállára tette az egyik rendőr a kezét, ezzel fejezte ki az erőszakot. Esetleg szóban is elhangzott: „Méltóztassék ezt erőszaknak venni.” „Akkor engedelmevel alkalmazom az erőszakot.” Természetesen volt, amikor ruházatát, karját megfogva vezették ki az ellenállást tanúsítót. Bekövetkezett ezt meghaladó erőszak is. „CSUHA István lekapja PAVLIK sipkáját és a felügyelő fejéhez vágja. Erre a rendőrfelügyelő letartóztatja s viszik – kissé messzebb, mint a többi.”

A következő nap hasonlóan zajlott, szinte ugyanazokat a képviselőket távolították el. A délutáni ülésen a házelnök további intézkedést hozott; „...már nem csak eltávolítanom kell őket, de miután már két ízben követték el...a házból távol is kell tartanom őket mindaddig, amíg a képviselőház ügyük felett nem határozott.”⁶

A 10-ig terjedő időszakban hasonló körülmények között zártak ki ellenzéki képviselőket az ülésről, az Országház épületéből. Csak megjegyzem, a 7-i délelőtti ülésen történt a gróf TISZA István elleni fegyveres merénylet, amikor KOVÁCS Gyula képviselő több lövést adott le az elnök irányába, majd önmagára.

Az ülésteremben májusban előforduló zavargásokkor gróf TISZA István, a Ház elnöke ANGYAL József háznagynak írt – akinek joga és kötelessége a képviselőház alkalmazásában álló portásoknak, terembiztosoknak és az épületben szolgálatot adó rendőri egységnek utasítást adni – átiratában naptári napban határozta meg a képviselők kizárását. Amennyiben megjelennének, úgy kell kezelni őket, mintha a hallgatósághoz tartoznának.

A jogszerűnek elfogadott eljárás a júniusi események során alakult ki. A június 4-i ülésről eltávolítottak – mivel kizárásuk egyszeri alkalomra volt érvényes – a másnapi ülésen megjelentek. Ismételt eltávolításukon felül a Ház elnöke már a „távol tartásukra” is tervezett intézkedést mindaddig, amíg „a képviselőház ügyük felett nem határozott.” Ez csak szóban hangzott el, valójában ennek nem szerzett érvényt. A 7-i ülésen azzal indokolta, hogy „...a ház csendjére és rendjére való kötelességszerű tekintet mellett egyéb szempontokat is figyelembe kell vennünk.”⁷ Tekintettel arra, hogy ezekben a napokban fokozódtak az utcai demonstrációk, az Országház környezetét katonai és csendőri egységek szállták meg, két csendőrből és egy rendőrből álló járőrök cirkáltak. Június 10-re alakult ki az a rend, hogy amikor a mentelmi bizottság javaslata alapján a képviselőház a képviselő kizárásáról határozott, akkor annak az időtartamát is megszabta. A kizárás az épületbe belépést is megtiltotta. Ezzel kizáródott az a korábbi megítélés, hogy a „hallgatósághoz” tartozik.

Az intézkedések következő lépése volt az épületbe, illetve az ülésterembe belépni szándékozók ellenőrzése, személyazonosságuk megállapítása. A képviselőket érintő valóságos karhatalmi tevékenységet ettől kezdve elemezhetjük. Az épület köré vont kordonon átmenni nem lehetett. Csak egy helyen volt ellenőrző-áteresztő pont, ahol a rendőrök munkáját az Országház egy tisztviselője segítette. Ő ismerte a képviselőket és azokat a személyeket, akik az Országház működésében közreműködtek. A képviselőház elnöke erről június 7-én a következő átiratban értesítette ANGYAL József háznagyot:

„Felhatalmazom Méltóságodat arra, hogy a képviselőháznak bármelyik rangosztályba és munkakörbe kinevezett tisztviselőjét vagy alkalmazottját rövid uton saját rendelkezése és felügyelete alá vehesse a tekintetben, hogy ők Méltóságodnak mindenütt /kapuknál kordonoknál stb./ segítségére legyenek képviselőházból kizárt képviselők személyazonosságának megállapításánál. Ezen tisztviselők illetve alkalmazottak teendője kizárólag abból fog állani, hogy a képviselőházba jutni kívánó képviselők személyazonossága felől a karhatalom vezetőjének felvilágosítással szolgáljanak. Minden egyéb intézkedés az eljáró karhatalmi személyzet hatáskörébe és felelősségi körébe tartozik.”⁸

A szeptember 17-i ülésen előfordult egy olyan eset, amikor a képviselők karhatalmi eltávolítására bevonult rendőrök közül az egyik lelkiismereti válságba került. Nem tudta magában feloldani a képviselőt megillető sérthetlenség és a szolgálati kötelesség ellentmondását. A kivezetésre vonatkozó parancsnak nem tett eleget. A súlyos fegyelemsértés miatt letartóztatták.

E rövid tanulmányban ismertetett sajátos körülmények között lezajlott karhatalmi tevékenység volt az előzménye – és egyben jól felhasznált indoka – a Képviselőházi Őrség megalakításának. Az őrség 1913. áprilisában kezdte meg szolgálatát az Országház épületében⁹. A törvény kimondta: „... intézkedések foganatosítására, a melyekhez karhatalom alkalmazására van a képviselőház elnökének szüksége, képviselőházi őrség állittatik fel.” „... a képviselőház elnökének rendelkezése alatt áll és a képviselőház elnökétől akár közvetlenül, akár a képviselőházi háznagy útján vagy más uton kapott rendeleteket végrehajtani köteles.” A törvényben megfogalmazottak már egyértelművé tették, hogy az Országház működését lehetővé tevő személyzet részévé vált az őrség. Tehát a képviselők már nem érezhették azt, hogy külső „karhatalom” lép fel, amikor a házelnök intézkedést kezdeményezett.¹⁰

Jegyzetek:

¹ TÓTH László: A Képviselőházi Őrség születésének története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 36–41. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háború, forradalom, Trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás jaított, bővített és átdolgozott változata.

² 1848/IV. tc. az országgyűlés évenkénti üléseiről.

³ 1892-96. országgyűlés 295. országos ülés 1894. február 20-i ülés jegyzőkönyve.

⁴ 279/1902. a budapesti államrendőrség rendőrfőparancsnoki parancsa.

⁵ 1910-14. országgyűlés 388. országos ülés 1912 június 4-i ülés jegyzőkönyve.

⁶ 1910-14. országgyűlés 390. országos ülés 1912 június 5-i ülés jegyzőkönyve.

⁷ 1910-14. országgyűlés 391. országos ülés 1912 június 7-i ülés jegyzőkönyve.

⁸ MOL K. szekció KZ A VII-4-8 sz. irat.

⁹ 1912/LXVII. tc. képviselőházi őrség felállításáról.

¹⁰ PARÁDI József et al. (szerk): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.